

וזכרם לא יסוף מזרעם

הרב מיכאל ברום שליט"א – ראש הישיבה

מתוך שיחה שנאמרה בישיבה

"וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים, וזכרם לא יסוף מזרעם" (אסתר ט, כח) מפירושו של רש"י נראה ש"ימי הפורים" הכונה למצוות היום של משתה, שמחה ויו"ט, מתנות לאביונים ומשלוח מנות. ו"זכרם" מתייחס לקריאת המגילה שלא תפסק מזרעם לעולם.

התוס' במס' מגילה דף ז. ד"ה "ורב נחמן אמר" מבאר שהרישא של הפסוק בפשטות מתייחס לאותו הדור ורק הסיפא מתייחסת להמשך הדורות. נשאלת השאלה האם הפסוק הוא בגדר של הבטחה על העתיד או שיש כאן גדר של ציווי.

הגמ' במס' מגילה דף ז. דורשת, שאסתר ברוח הקודש נאמרה, ע"פ פסוק זה. רב יוסף דורש מן הרישא של הפסוק "וימי הפורים לא יעברו מתוך היהודים" ואילו רב נחמן בר יצחק דורש מן הסיפא "וזכרם לא יסוף מזרעם".

לכאורה נראה שאם לומדים שמדובר כאן על צווי אין הפסוק מעיד על רוח הקודש. אך מובן שע"פ התפיסה שפסוק זה הוא גדר של הבטחה יש כאן רוח הקודש¹, גם אם נלמד שיש כאן הבטחה ולא צווי, הרי הדבר מורה שמצוה זו שייכת גם לעתיד כי אחרת לא מובן מדוע בני ישראל יקיימוה. רק שהצווי לא כתוב במפורש אלא בדרך של רמז ע"י ההבטחה לעתיד לבא.

מהירושלמי משמע שמדובר כאן על צווי ולא על הבטחה שהרי למדנו במס' מגילה: (פ"א הלכה ה'): ר' יוחנן אמר: הנביאים והכתובים עתידין ליבטל וחמשה סדרי תורה אינן עתידין ליבטל, מה טעמא, "קול גדול ולא יסף". ר"ל אמר: אף מגילת אסתר והלכות אין עתידין ליבטל נאמר כאן "קול גדול ולא יסף" ונאמר להלן "וזכרם לא יסוף מזרעם", הלכות שנאמר "הליכות עולם".

כיוון זה מוצאים אנו גם במדרש לקח טוב, משלי ט', על הפסוק "טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה". "אף ערכה שולחנה" שערכה לה שולחן בעה"ז. ולעוה"ב "שכל המועדים יהיו בטלין וימי הפורים לא יהיו נבטלין לעולם, שנאמר "וימי הפורים לא יעברו". אף ימי הכיפורים אינן בטלין לעולם שנאמר "והיתה זאת לכם לחוקת עולם", וכן במדרש ילקוט שמעוני משלי ט'. פשטות דברי המדרש אלו מלמדים אותנו שמדובר כאן בגדרי צווי ולא סתם הבטחה.

הרמב"ם בסוף ה'ל' מגילה מביא את דברי הירושלמי הזה להלכה ומבאר שכאשר הירושלמי מדבר על העתיד הכונה לימות המשיח. מדבריו נראה שלמד בודאי כמו הירושלמי שפסוק זה עוסק בצווי לא בהבטחה.

הראב"ד במקום חולק על דבריו של הרמב"ם ולומד שאין כונת הירושלמי לצווי אלא מדובר על הבטחה. וכך הוא כותב: "א"א: לא יבטל דבר מכל הספרים שאין ספר שאין בו לימוד אבל כך אמרו אפילו יבטלו שאר הספרים מלקרות בהם מגילה לא תבטל מלקרותה בציבור" הבנתו של הראב"ד תואמת היטב את תפיסת הבבלי שזה הוא גדר של רוח הקודש.

ביוצרות לפרשת זכור נאמר "אם כל המועדים יהיו בטלים ימי הפורים לא נבטלין" ניתן לפרש מאמר זה גם לפי תפיסת הרמב"ם וגם לפי תפיסת הראב"ד. נראה שלדעת שניהם המצוות בודאי לא עתידות להתבטל אלא שכל המחלוקת ביניהם היא ביחס לשאלה האם יהיה ענין לעתיד לבא ללמוד נביאים וכתובים. לפי הרמב"ם אין יותר ענין בדבר מאחר וספרים אלו אינן אלא לתוכחות ישראל ולעתיד כולם ידעו את ה' מקטנים ועד גדולים, ומה שמפורש בה כמה דינים כבר הם רמוזים בתורה (ע"פ קרבן העדה, ירושלמי פ"א הל' ה). שיטת הראב"ד שגם בעתיד יהיה ענין ללמוד בספרים אלו, הסיבה לכך היא שיש בהם את היסודות הרוחניים ששייכים גם לעתיד.

מהמדרשים שהבאנו לעיל בענין: "כל המועדים יהיו בטלין" משמע שלא רק הספרים יתבטלו אלא המצוות של המועדים עצמם גם הם יתבטלו. דעה זו דורשת ביאור: איך יתכן לאמר כך שהרי אפי' קוצו של יו"ד לא בטל? שאלה זו² נשאל הרשב"א (בשו"ת חלק א' תשובה צג) ותשובתו היא שאין מדובר כאן על צווי אלא על הבטחה. פרוש שכל המועדים לעתיד לבא לא ישמרו אבל פורים ויו"כ ישמרו בכל מצב כי יו"כ תמיד מכפר.

מהגמ' במסכת נדה סא. משמע בפשטות שמצוות בטלות לעתיד לבא. ר' ינאי סובר שבגד של כלאים מלבישים את המת רק להספד ולא לקבורה, אבל שיטת ר' יוחנן שעושים אותו תכריכים אפי' לקבורה ועל כך אומר רב יוסף: זאת אומרת מצוות בטילות לעתיד לבוא. א"כ נשאלת השאלה איך שו"ת הרשב"א ילמד סוגיא זאת? הרשב"א בביאורו על השס' מסביר במקור את המושג של "לעתיד לבא" ומבאר שהכוונה לאחר המות וזה שכתוב בגמ' "במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות" וא"כ אין הכוונה לתחית המתים אלא לשלב שהנשמה נפרדת מן הגוף. לפי דברים אלו יוצא שר' יוחנן חידש שאין החי מצוה על המת מאחר והמת נעשה חפשי מן המצוות גם הרמב"ם בפירוש המשניות מס' כלאים פט' משנה ד' מפרש את המשנה בדרך זו. אבל התו"ס ד"ה "אמר רב יוסף" לומד ש"לעתיד לבוא" הכונה לתחית המתים ומאחר והקב"ה עתיד להחיות את המתים בלבושיהן (כתובות קיא: וסנהדרין צ.) א"כ משמע שהמצוות בטלות כי אם לא, יוצא שבזמן שהמתים יקומו לתחיה הם יעברו על איסור כלאים. יוצא שהתוס' חולק על הרשב"א ולומד שהמצוות לעתיד לבא יתבטלו כפי שמשמע בפשטות במדרשים לעיל.

במדרש רבה שמיני פ' יג סעיף ג' משמע כשיטת התוס' כי הרי נאמר שלעתיד לבוא, יהיה מותר לשחוט במגל קוציר ויאכלו גם נבלות בגלל שנאמר "תורה חדשה מאיתי תצא" וכן משמע בויקרא רבה פ' צו פ' ט סעיף ל' "כל הקרבנות בטלין לעיל מחוץ מקרבן תודה". המהר"ץ חיות במקום מנסה לישב מדרשים אלו לשיטת הרמב"ם והרשב"א ומסביר שכונתם רק להוראת שעה ולא יותר מזה כפי שהרשב"א בעצמו מבאר את הגמ' בקידושין עב. בשיטת ר' יוסי האומר שעתידין ממזרים להטהר הכונה רק בהוראת שעה אבל ודאי

שאיסור זה ישאר לעולם ועד.

הערך לנר על הדף (נדה סא:) מביא את סדרי טהרה המוכיח כשיטת הרשב"א בדברי ר' יוחנן האומר בסנהדרין ז: תחית המתים מן התורה נלמדת מן הפסוק "ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרון הכהן", "והלא לא נכנס לא"י אלא מלמד שעתיד לחיות". א"כ רואים שאין המצוות בטלות לעתיד לבא. הערוך לנר דוחה ראיה זו מאחר שמדובר בשלב הראשון של תחית המתים שאז יקומו רק הצדיקים ובודאי שבשלב הזה עדיין המצוות קיימות.

חשוב לעמוד ולהבין את שיטת התוס' מדוע המצוות בטלות לעתיד לבוא. המהר"ל בספרו בתפארת ישראל פרק נב מסביר שהתורה היא סדר העולם הזה אבל לעולם הבא יש סדר אחר ולכן התורה לא תתבטל רק הסדר יהיה שונה לעתיד לבוא,³ רק פורים ויו"כ לא יתבטלו לעתיד לבוא למרות ההויה החדשה מאחר ושני מועדים אלו מסמלים מציאות של תחיה אחר המות ולכן יש בהם את ההויה החדשה. אותה חיות שחזרה לבני ישראל בפורים וביו"כ שורשה בעולם רוחני גבוה מופקע לגמרי מעולם הטבע כי הרי מבחינה טבעית נגזר עליהם מיתה.

קיים מכנה משותף גדול ויסודי בין פורים ליום הכיפורים. בשניהם עומד עשו מול יעקב. ביו"כ שעיר לה' מול שעיר לעזאזל, בפורים מרדכי מול המן הרשע. בסופו של ענין ע"י גורל⁴ הקב"ה מטיל את עונשו של יעקב על עשו. העונות מוטלים על השעיר המשתלח לעזאזל - מה שהמן זמם לעשות למרדכי מתקיים בו, א"כ רק ע"י כח עליון על טבעי יעקב גובר על עשו.

בהקדמה לאור חדש⁵ מוסיף המהר"ל ומסביר שהסתרת הפנים היתה גדולה ולכן הגאולה יכולה להיות רק ע"י אסתר (בחינה של "אנכי הסתר אסתיר פני וכו'") שמצטיינת בצניעות מיוחדת המורה על היכולת להתפלל ולפעול בעולמות עליונים ונסתרים. גם מרדכי שרומז על הקטורת (אשר כחה בדברים פנימיים שכן מכפרת על לשון הרע שבסתר) יש בו את הכח הפנימי להשפיע על עולמות פנימיים.

לפי דברים אלו מובן מדוע בנס פורים שהנו בגדר של נס נסתר, שמו של הקב"ה לא מופיע בצורה מפורשת אבל רמזו במגילה פעמים רבות.

רעיון זה בא לידי ביטוי גם בהלכות של ימים אלו. יוה"כ הוא בחינה של שבת שבתון, שבייתה מוחלטת מכל עניני העולם הזה. לומדים זאת מתפילת המוסף בה נאמר: "יום שאין בו לא קנאה ולא תחרות" ובני האדם הינם בדרגת מלאכי השרת. חז"ל מלמדים אותנו אותו רעיון במדרש: "עומדים יחפים כמלאכי השרת".

בנגוד ליו"כ, בפורים מוצאים אנו גדר יו"ט כפי שהרמב"ם כותב בהלכות מגילה פ"ב הלכה ט"ו: "כיצד חובת סעודה זו? שיאכל בשר וישתה יין". וכן גם בפרק ו' הלכות יו"ט הלכה כ' אלא ששם מוסיף הרמב"ם שלא להמשך אחר היין והשכרות שאינה שמחה אלא הוללות וסכלות, הסותרת את עבודת ה'. לעומת זאת, בפורים מוצאים אנו חובה להשתכר עד שירדם בשכרותו.

יש להבין⁶ הבדל זה בין פורים לבין כל יו"ט אחר. הרמב"ם מבאר לנו בהלכות יסודי התורה פרק ז' הלכה ב', שכאשר הנביאים מתנבאים "אבריהם מזדעזעים וכח הגוף כשל ועשתונותיהם מתטרפות". ההסבר לכך הוא שרק בדרך של החלשת כוחות הגוף והטבע יש לאדם את האפשרות להגיע לדרגת נבואה. יסוד זה מבואר גם בטור או"ח סימן צ"ח

שחסידיים ואנשי מעשה היו מתבודדים ומכוונים בתפילתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות קרוב למעלת הנבואה. בפורים מצווה האדם להשתכר, כיוון שהשכרות מחלישה אף היא את כח הגוף ומאפשרת לאדם להתעלות רוחנית. מציאות זו של שכרות בפורים מבטאת את הרעיון שמופיע במסכת שבת דף פ"ח. שבפורים היתה קבלת תורה מתוך אהבה.

יסוד זה של ביטול הגשמיות בא לידי ביטוי בחז"ל גם ביחס למציאות שלעתיד לבא. כפי שהמשנה מלמדת אותנו במסכת סוטה פרק ט' משנה ט"ו "בעקבות המשיח חוצפא יסגא והיוקר יאמיר וכו'". פרושם של דברים אלו שכל המערכות הטבעיות עתידות לקרוס, ע"מ שהעולם כולו יוכל להגיע דרך בטול המציאות הטבעית להכרת ה' מלאה.

הי רצון שנזכה במהרה להופעת האור הגדול בבחינת "אור חדש על ציון תאיר ונזכה כולנו במהרה לאור".

מקורות:

1. ע' גרי"ז על התורה (מגילת אסתר).
2. ע' שו"ת רדב"ז חלק ב' תשובה תרסו ותתכח מסביר שלעתיד הימים יהיו כ"כ טובים שיהיו בדרגה של ימים טובים ולגבי מה שנאמר שלעתיד יותר החזיר הכונה לשמנים שהם בטעם חזיר או על דרך הסוד הכונה לשר בשמים שנקרא חזריאל.
3. ע' שם משמואל יו"כ המסביר שלא יהיה צורך באמצעי של המצוות שהם בגדר של אהבה התלויה בדבר אלא ישיגו בצורה ישירה בגדר של אהבה שלא תלויה בדבר.
4. ע' דבר מלכות פ' ויקהל פקודי תשנ"א מבאר שהגורל מראה על התערבות אלוקית למעלה מן הטבע.
5. ע' עלי שור חלק ב' פרק כה "נס פורים ודרך העבודה".
6. ע' דבר מלכות פורים תשנ"ב.